

Inkomenspositie ouderen

Amsterdam, februari 2017

In opdracht van FNV

Inkomenspositie ouderen

Robert Scholte
Marloes Lammers

A decorative graphic consisting of several thin, grey, jagged lines that resemble a stylized waveform or a series of connected peaks and valleys, spanning the width of the page.

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winst-oogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2017-09

ISBN 978-90-6733-854-7

Copyright © 2017 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting

Welke groepen ouderen (65-plussers) hebben een zwakke inkomenspositie? Uit dit onderzoek blijkt dat er relatief veel huishoudens zijn met een zwakke inkomenspositie onder (1) oudere ouderen (75-plussers), (2) gescheiden vrouwen en (3) niet-westerse allochtonen. Oudere ouderen leven relatief vaak alleen van de AOW, of van de AOW met een klein aanvullend pensioen. Het gemiddelde aanvullend pensioen van 90-plussers is € 10.000 per jaar lager dan het gemiddelde pensioen van jongere ouderen (65-69-jarigen). Ruim 30 procent van de oudere gescheiden vrouwen leeft enkel van de AOW. Van de oudere niet-westerse allochtonen (65-plussers) leeft ruim 40 procent onder de armoedegrens.

Aanleiding

Ouderen zijn de afgelopen jaren geconfronteerd met een daling van hun koopkracht. De koopkrachtdaling van ouderen komt voornamelijk door niet-indexeren van de (aanvullende) pensioenen. Aan de andere kant hebben ouderen die nu met pensioen gaan een hoger inkomen dan de oudere generatie. Door dit cohorteffect stijgt het gemiddelde inkomen van de 65-plussers wanneer ouderen als groep bekeken worden. Gemiddelde inkomens geven echter geen beeld van de omvang van de groep ouderen met een zwakke inkomenspositie. FNV heeft SEO Economisch Onderzoek gevraagd te onderzoeken welke kenmerken de ouderen met een zwakkere inkomenspositie hebben, en hoeveel dit er zijn. SEO maakt voor de berekeningen gebruik van databestanden van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Resultaten

Ouderen (65-plussers) vormen een diverse groep, niet alleen qua samenstelling maar ook qua inkomen. 25 procent van de ouderen heeft een bruto-inkomen van minder dan € 21.500 per jaar, terwijl de 25 procent rijkste ouderen een inkomen heeft van minimaal € 44.000 per jaar. Vooral onder oudere ouderen, oudere niet-westerse allochtonen en oudere gescheiden vrouwen bevinden zich relatief veel huishoudens met een zwakke inkomenspositie. Zij leven alleen van de AOW of zelfs onder de armoedegrens, omdat zij geen volledig AOW-recht hebben opgebouwd.

Oudere ouderen

Oudere ouderen leven vaker dan jongere ouderen alleen van de AOW, of van de AOW met een klein aanvullend pensioen. Van de negentig-plussers leeft 16 procent (bijna 11.500 huishoudens) van enkel de AOW en 43 procent (ruim 31.000 huishoudens) van enkel de AOW met een aanvulling van maximaal € 5.000 per jaar. Van de 65-69-jarigen geldt dit voor slechts 6 procent, respectievelijk 14 procent van de huishoudens.

Oudere ouderen hebben relatief vaak een laag inkomen omdat zij minder vaak een aanvullend pensioen hebben opgebouwd, dat gemiddeld ook lager is dan bij jongere ouderen. Het gemiddelde aanvullend pensioen van 90-plussers is € 10.000 per jaar lager dan het gemiddelde pensioen van jongere ouderen (65-69-jarigen). Daarnaast zijn oudere ouderen vaker verweduwd en ontvangen daardoor een (lager) partnerpensioen.

Gescheiden vrouwen

De inkomenspositie van oudere gescheiden vrouwen is zwak, ruim 30 procent (bijna 33.000 huishoudens) van de oudere gescheiden vrouwen leeft enkel van de AOW. Van de oudere echtparen leeft slechts ruim 3 procent van alleen de AOW.

Gescheiden vrouwen hebben relatief vaak een laag inkomen omdat zij geen aanvullend pensioen hebben opgebouwd. Zij zijn thuis zijn gebleven om voor het huishouden (en de kinderen) te zorgen. Daarnaast kwamen vrouwen die vóór 1981 zijn gescheiden vaak niet in aanmerking voor verevening van het pensioen dat door de partner is opgebouwd tot de scheiding.

Niet-westerse allochtonen

Ruim 40 procent (ruim 25.000 huishoudens) van de oudere niet-westerse allochtonen (65-plussers) leeft onder de armoedegrens. Van de ouderen met een Nederlandse afkomst leeft 3 procent onder de armoedegrens.

Niet-westerse allochtonen hebben relatief vaak een laag inkomen omdat eerstegeneratieallochtonen een fors mindere AOW-aanspraak hebben. Zij zijn pas op latere leeftijd in Nederland komen wonen.

Inhoud

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
2 Ouderen met een zwakke inkomenspositie	3
2.1 Kenmerken van ouderen.....	3
2.2 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: oudere ouderen	5
2.3 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: gescheiden vrouwen	7
2.4 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: niet-westerse allochtone ouderen.....	9
Literatuur	11
Bijlage A data en databewerkingen	13
Bijlage B overzicht van begrippen	15
Bijlage C Aanvullende tabellen	17

1 Inleiding

Welke ouderen hebben een zwakke inkomenspositie? Om hoeveel huishoudens gaat het? SEO Economisch Onderzoek beantwoordt deze vragen met behulp van het Inkomens Panel Onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ouderen zijn de afgelopen jaren geconfronteerd met een daling van hun koopkracht (CPB 2016, ITS 2015). In de aanloop naar Prinsjesdag 2016 berekende het CPB nog dat gepensioneerden in 2017 te maken zouden krijgen met een koopkrachtverlies (CPB, 2016). Vlak voor Prinsjesdag werd deze koopkrachtdaling gerepareerd, waardoor een deel van de gepensioneerden in 2017 een kleine koopkrachtstijging tegemoet kan zien. Een paar met alleen AOW zal zijn inkomen in 2017 met 0,6 procentpunt zien stijgen (Nibud, 2017).

De koopkrachtdaling van ouderen komt voornamelijk door niet-indexeren van de (aanvullende) pensioenen. Aan de andere kant hebben ouderen die nu met pensioen gaan een hoger inkomen dan de oudere generatie (zie bijvoorbeeld Soede 2012, IBO 2013). Door dit cohorteffect *stijgt* het gemiddelde inkomen van de 65-plussers wanneer ouderen als groep bekeken worden. Gemiddelde inkomens geven echter geen beeld van de omvang van de groep ouderen met een zwakke inkomenspositie. FNV heeft SEO Economisch Onderzoek gevraagd te onderzoeken welke kenmerken de ouderen met een zwakkere inkomenspositie hebben, en hoeveel dit er zijn.

Onderzoeksopzet

Om de omvang van de groep ouderen met een zwakke inkomenspositie te bepalen is gebruikgemaakt van het zogenaamde Inkomens Panel Onderzoek (IPO) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het IPO bevat van 100.000 huishoudens in Nederland informatie over (onderdelen van) het inkomen. De inkomens uit het IPO worden bijvoorbeeld gebruikt door het CPB voor het bepalen van koopkrachteffecten (CPB, 2014). Voor een uitgebreide beschrijving van de gebruikte databestanden en uitgevoerde bewerkingen, zie Bijlage A.

2 Ouderen met een zwakke inkomenspositie

Oudere ouderen leven relatief vaak alleen van de AOW, of van de AOW met een klein aanvullend pensioen. Het gemiddelde aanvullend pensioen van 90-plussers is € 10.000 per jaar lager dan het gemiddelde pensioen van jongere ouderen (65-69-jarigen). Ruim 30 procent van de oudere gescheiden vrouwen leeft enkel van de AOW. Van de oudere niet-westerse allochtonen (65-plussers) leeft ruim 40 procent onder de armoedegrens.

2.1 Kenmerken van ouderen

De ene oudere is de andere oudere niet. De groep ouderen (65-plussers) bestaat in 2014 voornamelijk uit samenwonende stellen (paren), zie Tabel 2.1. Vooral onder de jongere ouderen (tot 79 jaar) bevinden zich veel stellen (Tabel 2.2). Omdat vrouwen vaak langer leven dan hun echtgenoot, is er daarnaast een groot aantal oudere weduwes. De groep oudere ouderen (90+) bestaat zelfs voornamelijk uit weduwes. Scheidingen komen juist relatief weinig voor bij de oudere cohorten. De meeste ouderen zijn nog relatief jong (Tabel 2.3).

Tabel 2.1 Oudere huishoudens (65-plussers) voornamelijk paren

Huishoudsamenstelling	Aantal huishoudens	Percentage
paar	978.735	51%
alleenstaande man, verweduwd	113.915	6%
alleenstaande man, niet gescheiden/verweduwd	78.786	4%
alleenstaande man, gescheiden	74.927	4%
alleenstaande vrouw, verweduwd	458.610	24%
alleenstaande vrouw, niet gescheiden/verweduwd	92.382	5%
alleenstaande vrouw, gescheiden	133.682	7%
totaal	1.931.037	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.

Tabel 2.2 Veel weduwes, voornamelijk onder oudere ouderen

Leeftijd	Huishoudsamenstelling						
	Paar	Alleenstaande man			Alleenstaande vrouw		
		weduwnaar	niet gesch./ weduwnaar	gescheiden	weduwe	niet gesch./ weduwe	gescheiden
65j-69j	63,0%	3,1%	4,7%	6,0%	9,8%	4,5%	8,8%
70j-74j	58,5%	4,4%	4,2%	4,2%	16,4%	4,2%	8,2%
75j-79j	49,6%	5,7%	3,7%	3,6%	26,0%	5,2%	6,1%
80j-84j	36,5%	9,4%	3,7%	1,6%	38,1%	5,3%	5,4%
85j-89j	26,5%	10,8%	3,7%	1,3%	49,4%	5,9%	2,4%
90+j	14,5%	14,3%	2,1%	0,6%	60,4%	4,2%	3,9%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS. De tabel geeft per leeftijdsgroep het percentage huishoudens dat behoort tot een paar, het percentage alleenstaande mannen (onderverdeeld naar weduwnaar, gescheiden en niet gescheiden/weduwnaar), en het percentage alleenstaande vrouwen (onderverdeeld naar weduwe, gescheiden en niet gescheiden/weduwe).

Tabel 2.3 Grootste deel ouderen nog relatief jong

Leeftijd	Aantal huishoudens	Percentage
65j-69j	595.252	31%
70j-74j	454.464	24%
75j-79j	367.048	19%
80j-84j	282.724	15%
85j-89j	158.050	8%
90+j	73.499	4%
totaal	1.931.038	

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.

Ouderen hebben gemiddeld een bruto-inkomen van ruim € 38.000 in 2014 (zie Tabel 2.4). Het bruto-inkomen is het inkomen *inclusief* te betalen premies en belastingen. Zie voor alle componenten van het inkomen Bijlage B. Het gemiddelde inkomen ligt ruim boven het mediane inkomen van bijna € 30.000. Het mediane inkomen geeft aan dat de ene helft van de ouderen een inkomen onder de € 30.000 heeft en de andere helft een inkomen boven de € 30.000.

Er zijn grote verschillen in inkomen tussen ouderen. De vijftienvijftig procent huishoudens met de laagste inkomens leeft van een inkomen onder de € 21.500, de vijftienvijftig procent rijkste huishoudens leeft van een inkomen boven de € 44.000.

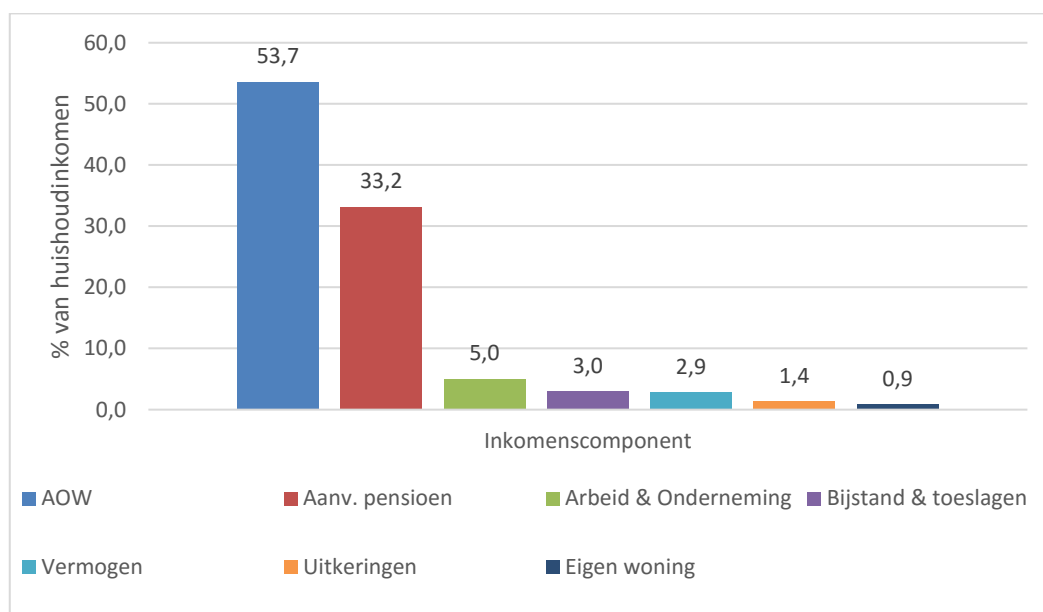
Tabel 2.4 Grote verschillen in inkomen tussen ouderen

	bruto huishoudinkomen
Gemiddelde	€ 38.295
bovengrens onderste 25% huishoudens	€ 21.534
mediaan (middelste inkomen)	€ 29.837
ondergrens bovenste 75% huishoudens	€ 44.117

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
Toelichting: het mediane inkomen is 'het middelste' inkomen: 50 procent van de inkomens ligt onder de mediaan, de andere 50 procent van de inkomens ligt boven de mediaan.

Gemiddeld komt ruim de helft van het bruto-inkomen van ouderen uit de AOW en een derde uit aanvullend pensioen (zie Figuur 1). Daarnaast komt gemiddeld 5 procent van het inkomen uit arbeid (loon) en onderneming (winst). Kleinere delen van het inkomen komen uit sociale voorzieningen en toeslagen (bijstand, inclusief de AIO-aanvulling op de AOW, huurtoeslag), vermogen (rente van banktegoeden, inkomsten uit obligaties en dividenden), uitkeringen (o.a. werkloosheidsuitkeringen) en de eigen woning (huurwaarde min betaalde hypotheekrente).¹

Figuur 1 Ruim de helft van het inkomen van ouderen uit AOW

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: Gemiddeld komt het inkomen van ouderen voor bijna 54% uit AOW en bijna 34% uit aanvullend pensioen. Zie Tabel C.1 in Bijlage C voor het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

2.2 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: oudere ouderen

Oudere ouderen leven relatief vaak alleen van de AOW, of van de AOW met een klein aanvullend pensioen (Tabel 2.5). Dit heeft twee redenen. Ten eerste hebben de ‘oude’ ouderen minder vaak een aanvullend pensioen opgebouwd, dat gemiddeld ook lager is dan bij jongere ouderen (IBO, 2013). Tabel 2.6 laat zien dat bij oudere ouderen een relatief groot deel van het inkomen uit AOW komt, en een kleiner deel uit aanvullend pensioen. Ten tweede zijn oudere ouderen vaker alleenstaand, omdat de partner is overleden. In dat geval ontvangen zij vaak, maar niet altijd, een partnerpensioen. Een partnerpensioen bedraagt vaak 70 procent van het ouderdompensioen van de

¹ Voor huishoudens met een koopwoning wordt door het CBS een economische huurwaarde berekend. Deze huurwaarde wordt als inkomen meegenomen. De betaalde hypotheekrente wordt hiervan afgetrokken. Het idee hierachter is dat een huishouden twee beslissingen kan nemen: (a) wonen in een huurhuis, het vermogen op de bank zetten. De ontvangen rente over het vermogen telt mee als inkomen uit vermogen (b) wonen in een koopwoning, het vermogen in het huis steken. De (netto) huurwaarde van de woning telt mee als inkomen uit vermogen (namelijk het vermogen dat in het huis gestoken is). Op deze manier worden huurders en eigenwoningbezitters zoveel mogelijk gelijk behandeld. In deze notitie zijn inkomen uit eigen woning en inkomen uit (overig) vermogen apart inzichtelijk gemaakt.

overleden partner. Bij overlijden neemt het inkomen van de overgebleven partner (vaak de vrouw) daarom af.

Tabel 2.7 bevestigt dat juist oudere ouderen gemiddeld een veel lager aanvullend pensioen hebben opgebouwd. Het gemiddelde inkomen uit aanvullend pensioen van een huishouden met een kostwinner van 90 jaar of ouder is ruim € 10.000 lager dan het gemiddelde inkomen uit aanvullend pensioen van een huishouden met een kostwinner tussen de 65 en 69 jaar. Dit geldt voor de gehele groep ouderen, maar ook voor de oudere echtparen. Veranderingen in de huishoudsamenstelling zijn dus niet de enige verklaring voor de zwakke inkomenspositie van oudere generaties.

Tabel 2.5 Oudere ouderen relatief vaak alleen AOW

Leeftijd	Huishoudinkomen:						
	gemiddeld	mediaan	onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
65j-69j	€ 46.535	€ 36.114	4,4%	6,4%	14,3%	26,7%	38,2%
70j-74j	€ 39.557	€ 31.203	4,9%	7,4%	21,9%	39,9%	54,3%
75j-79j	€ 34.023	€ 27.780	4,3%	10,5%	30,5%	52,3%	65,9%
80j-84j	€ 31.189	€ 25.703	3,2%	12,1%	37,2%	58,8%	70,9%
85j-89j	€ 30.293	€ 24.473	3,2%	13,1%	38,4%	59,2%	71,9%
90+j	€ 29.624	€ 22.667	3,1%	15,6%	42,6%	62,3%	72,7%
totaal	€ 38.295	€ 29.837	4,1%	9,1%	25,6%	43,4%	56,1%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
Toelichting: het mediane inkomen is 'het middelste' inkomen: 50 procent van de inkomens ligt onder de mediaan, de andere 50 procent van de inkomens ligt boven de mediaan. Tot de huishoudens met enkel AOW zijn ook huishoudens gerekend met alleen AOW + € 1.000. Zie voor verdere toelichting op de inkomensbegrippen Bijlage A.
Het CBS rapporteert dat 4,3 procent van de ouderen in 2014 onder de armoedegrens leeft (CBS Statline). De berekeningen van SEO in bovenstaande tabel komen uit op 4,1 procent. Het kleine verschil wordt veroorzaakt door het feit dat het CBS zich baseert op integrale data van de hele Nederlandse bevolking, terwijl de berekeningen in de tabel zijn gebaseerd op een steekproef.
Zie Tabel C.2 in Bijlage C voor de onderliggende aantallen huishoudens.

Tabel 2.6 Oudere ouderen relatief weinig inkomen uit aanvullend pensioen

Leeftijd	AOW	aanvullend pensioen	arbeid & onderneming	bijstand & toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
65j-69j	44,3%	38,0%	9,9%	2,7%	2,6%	3,4%	-0,9%
70j-74j	53,9%	35,1%	4,6%	2,4%	2,8%	0,6%	0,5%
75j-79j	59,0%	30,5%	2,1%	3,1%	3,0%	0,4%	1,9%
80j-84j	60,3%	28,2%	1,9%	3,5%	3,0%	0,5%	2,8%
85j-89j	60,5%	27,9%	1,5%	3,8%	3,6%	0,3%	2,4%
90+j	61,1%	26,1%	2,1%	4,3%	3,5%	0,5%	2,6%
totaal	53,7%	33,2%	5,0%	3,0%	2,9%	1,4%	0,9%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
Toelichting: Gemiddeld komt het inkomen van ouderen tussen 65 en 69 jaar voor ruim 44% uit AOW en 38% uit aanvullend pensioen.
Zie Tabel C.1 in Bijlage C voor het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

Tabel 2.7 Oudere paren relatief laag inkomen, en laag in komen uit aanvullend pensioen

Leeftijd	huishoudinkomen alle ouderen	aanvullend pensioen alle ouderen	huishoudinkomen paren	aanvullend pensioen paren
65j-69j	€ 46.535	€ 19.587	€ 55.433	€ 23.989
70j-74j	€ 39.557	€ 16.612	€ 47.866	€ 21.095
75j-79j	€ 34.023	€ 12.638	€ 41.922	€ 16.926
80j-84j	€ 31.189	€ 11.034	€ 39.429	€ 15.177
85j-89j	€ 30.293	€ 10.348	€ 40.068	€ 14.961
90+j	€ 29.624	€ 9.627	€ 40.853	€ 13.854
totaal	€ 38.295	€ 15.179	€ 48.361	€ 20.463

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: de grafiek geeft gemiddeldes van het bruto huishoudinkomen en aanvullend pensioen van paren weer.

Juist de ouderen met een (klein) aanvullend pensioen hebben in recente jaren hun koopkracht zien dalen. Nibud (2016) berekent dat in de periode 2011-2017 de koopkracht van een ouder huishouden met alleen AOW is gestegen, terwijl de koopkracht van ouderen met een (klein) aanvullend pensioen is gedaald. Dit komt voornamelijk omdat de aanvullende pensioenen zijn gekort of niet zijn gestegen. Een analyse van ITS (2015) leidt tot de conclusie dat ook in de periode 2009-2013 de korting op pensioenrechten een belangrijke oorzaak is van de daling van de koopkracht van ouderen in die periode.

Hoewel het gemiddelde inkomen van de jongere ouderen relatief hoog is, zijn het juist ook de *jongere* ouderen die relatief vaak onder de armoedegrens leven. Een volledige AOW-uitkering ligt boven de armoedegrens.² De gepensioneerden met een inkomen onder de armoedegrens zijn dus huishoudens die geen volledige AOW hebben opgebouwd. Dit zijn vooral (niet-westerse) allochtonen. Juist onder de jongere ouderen bevinden zich relatief veel niet-westerse allochtonen. Paragraaf 2.4 gaat verder in op de inkomenspositie van (niet-westerse) allochtonen.

2.3 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: gescheiden vrouwen

Ruim 30 procent van de oudere gescheiden vrouwen leeft enkel van de AOW, tegen 9 procent van de totale groep ouderen (zie Tabel 2.8). Deze vrouwen hebben geen aanvullend pensioen opgebouwd omdat zij thuis zijn gebleven om voor het huishouden (en de kinderen) te zorgen. Zij hebben wel recht op verevening van het pensioen dat door de partner is opgebouwd tot de scheiding. Vrouwen die vóór 1981 zijn gescheiden komen echter vaak niet in aanmerking voor verevening. Bij scheidingen die vóór 27 november 1981 plaatsvonden heeft de partner namelijk alleen in bijzondere gevallen recht op 25 procent pensioenverevening. Vond de scheiding tussen 27 november 1981 en 30 april 1995 plaats dan heeft de partner die onder gemeenschap van goederen is getrouwd recht op 50 procent van het opgebouwde pensioen. Vond de scheiding vanaf 30 april 1995 plaats dan hebben ook partners die onder huwelijkse voorwaarden zijn getrouwd recht op een verevening van 50 procent.

² Omdat een volledige AOW-uitkering boven de armoedegrens ligt, is het percentage ouderen dat onder de armoedegrens leeft lager dan het percentage voor de rest van de bevolking (CBS, 2015).

Een relatief groot deel van het inkomen van gescheiden vrouwen komt uit sociale voorzieningen (zie Tabel 2.9). Dit zijn vermoedelijk inkomsten uit de AIO-aanvulling op de AOW. Wanneer huishoudens geen volledige AOW hebben opgebouwd en niet teveel vermogen hebben kunnen zij een Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO)-aanvulling aanvragen om het inkomen aan te vullen tot bijstandsniveau. Zowel gescheiden vrouwen als gescheiden mannen hebben daarnaast relatief weinig inkomen uit vermogen. Bovendien is hun inkomen uit eigen woning gemiddeld negatief: zij hebben een nieuwe woning moeten zoeken met een nieuwe (niet-afbetaalde) hypotheek, waardoor de huurwaarde van hun woning lager is dan de te betalen hypotheeklasten.

Ook bijna 20 procent van de alleenstaande vrouwen die niet gescheiden of verweduwd zijn, heeft enkel inkomen uit AOW. Bijna 18 procent leeft bovendien onder de armoedegrens. In vergelijking met de hele groep ouderen behoren deze alleenstaande vrouwen *niet* vaker tot de niet-westerse allochtonen of de oudere ouderen. Leeftijd en afkomst kunnen dus niet verklaren waarom juist de alleenstaande, niet gescheiden/verweduwd vrouwen vaak een inkomen onder de armoedegrens hebben. Vermoedelijk zijn deze vrouwen voor een deel bijstandsmoeders geweest. Deze hypothese is met de gebruikte data echter niet te toetsen. De alleenstaande vrouwen die niet gescheiden of verweduwd zijn en onder de armoedegrens leven halen ten opzichte van het gemiddelde een relatief groot deel van hun inkomen uit AOW (85 procent t.o.v. 53 procent) en sociale voorzieningen en gebonden overdrachten (acht procent t.o.v. drie procent). Zij halen een relatief klein deel uit aanvullend pensioen (zes procent t.o.v. 33 procent).

Tabel 2.8 Ruim 30 procent van oudere gescheiden vrouwen leeft enkel van de AOW

Huishoudsamenstelling	Huishoudinkomen:						
	gemiddeld	mediaan	onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
paar	€ 48.361	€ 37.822	2,8%	3,4%	12,3%	28,0%	41,1%
alleenstaande man, verweduwd	€ 33.349	€ 26.587	2,3%	6,9%	24,3%	43,3%	59,0%
alleenstaande man, niet gescheiden/verweduwd	€ 31.329	€ 23.743	6,8%	12,3%	30,1%	52,3%	65,7%
alleenstaande man, gescheiden	€ 29.186	€ 23.185	7,8%	14,5%	32,3%	51,2%	62,5%
alleenstaande vrouw, verweduwd	€ 27.022	€ 21.526	3,0%	12,3%	42,1%	64,4%	76,7%
alleenstaande vrouw, niet gescheiden/verweduwd	€ 26.851	€ 22.376	17,9%	19,5%	37,0%	53,1%	64,7%
alleenstaande vrouw, gescheiden	€ 24.606	€ 19.565	6,5%	30,4%	53,3%	67,7%	77,9%
totaal	€ 38.295	€ 29.837	4,1%	9,1%	25,6%	43,4%	56,1%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: het mediane inkomen is 'het middelste' inkomen: 50 procent van de inkomens ligt onder de mediaan, de andere 50 procent van de inkomens ligt boven de mediaan. Tot de huishoudens met enkel AOW zijn ook huishoudens gerekend met alleen AOW + € 1.000. Zie voor verdere toelichting op de inkomensbegrippen Bijlage A.
 Zie Tabel C.5 in Bijlage C voor de onderliggende aantallen huishoudens.

Tabel 2.9 Alleenstaande gescheiden vrouwen relatief weinig aanvullend pensioen

Huishoudsamenstelling	AOW	aanv. pensioen	arbeid & onderneming	bijstand & toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
paar	48,4%	37,7%	7,6%	1,5%	3,1%	1,5%	0,2%
alleenstaande man, verweduwd	57,0%	36,7%	-2,5%	2,2%	3,2%	0,8%	2,5%
alleenstaande man, niet gescheiden/verweduwd	53,2%	31,6%	3,2%	3,7%	4,4%	0,9%	3,0%
alleenstaande man, gescheiden	54,6%	34,3%	5,0%	4,7%	0,7%	1,6%	-0,9%
alleenstaande vrouw, verweduwd	60,5%	26,7%	2,8%	4,1%	2,7%	1,0%	2,2%
alleenstaande vrouw, niet gescheiden/verweduwd	57,6%	30,7%	1,6%	3,5%	3,4%	1,3%	1,9%
alleenstaande vrouw, gescheiden	63,3%	21,5%	4,0%	8,2%	1,4%	2,3%	-0,8%
totaal	53,7%	33,2%	5,0%	3,0%	2,9%	1,4%	0,9%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: Het inkomen van oudere paren komt voor ruim 48% uit AOW en bijna 38% uit aanvullend pensioen. Verweduwde mannen ontvangen gemiddeld een negatief inkomen uit arbeid en onderneming. Dit komt omdat één verweduwde man in de data een groot negatief inkomen uit arbeid en onderneming heeft.
 Zie Tabel C.6 in Bijlage C voor het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

2.4 Ouderen met een zwakke inkomenspositie: niet-westerse allochtone ouderen

Niet-westerse allochtone ouderen hebben een zeer hoge kans om onder de armoedegrens te leven (ruim 40 procent tegenover 2,5 procent van de ouderen van Nederlandse komaf). Dit komt omdat eerstegeneratieallochtonen een fors mindere AOW-aanspraak hebben. Zij zijn pas op latere leeftijd in Nederland komen wonen (Van de Grift, 2009).³ Huishoudens die geen volledig AOW-recht hebben opgebouwd kunnen een AIO-aanvulling krijgen op de AOW om hun inkomen aan te vullen tot bijstandsniveau. Een huishouden dat op bijstandsniveau leeft valt onder de armoedegrens van het CBS, een huishouden met een volledige AOW-uitkering (net) niet.

³ Een oudere heeft een volledige AOW-uitkering opgebouwd als hij in de vijftig jaar voordat de AOW-uitkering ingaat, in Nederland heeft gewoond. Voor ieder jaar dat ontbreekt, is er een korting van twee procent. De oudere kan deze jaren inkopen bij de Sociale Verzekeringsbank (www.svb.nl).

Tabel 2.10 Ruim 40% van de niet-westerse allochtone ouderen leeft onder de armoedegrens

Afkomst	Huishoudinkomen:						
	gemiddeld	mediaan	onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
Nederlands	€ 38.719	€ 30.223	2,5%	8,0%	24,3%	42,4%	55,3%
Westerse allochtoon	€ 38.205	€ 29.055	6,6%	9,6%	25,4%	42,3%	55,6%
Niet-westerse allochtoon	€ 27.298	€ 21.252	40,4%	37,8%	59,4%	72,5%	78,7%
totaal	€ 38.295	€ 29.837	4,1%	9,1%	25,6%	43,4%	56,1%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: het mediane inkomen is 'het middelste' inkomen: 50 procent van de inkomens ligt onder de mediaan, de andere 50 procent van de inkomens ligt boven de mediaan. Tot de huishoudens met enkel AOW zijn ook huishoudens gerekend met alleen AOW + € 1.000. Zie voor verdere toelichting op de inkomensbegrippen Bijlage A.
 Zie Tabel C.3 in Bijlage C voor de onderliggende aantallen huishoudens.

Oudere (65-plus) niet-westerse allochtonen hebben vaker een inkomen onder de armoedegrens dan jongere (65-min) niet-westerse allochtonen: in 2014 had bijna 32 procent van de huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner een laag inkomen (CBS, 2015). Onder oudere niet-westerse allochtonen is dit ruim 40 procent. Mogelijk hebben jongere niet-westerse allochtonen meer mogelijkheden om aan de armoede te ontsnappen, bijvoorbeeld door te werken.

Ook het percentage niet-westerse allochtonen met alleen AOW is hoog. Niet-westerse allochtonen hebben nauwelijks aanvullend pensioen opgebouwd (minder dan 15 procent van hun inkomen komt uit aanvullend pensioen, zie Tabel 2.11). Een relatief groot deel van hun inkomen komt uit sociale voorzieningen (bijstand/AIO-aanvulling).

Tabel 2.11 Niet-westerse allochtonen hebben nauwelijks inkomen uit aanvullend pensioen

Afkomst	AOW	aanvullend pensioen	arbeid & onderneming	bijstand & toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
Nederlands	53,6%	33,7%	4,8%	2,5%	3,1%	1,3%	1,1%
Westerse allochtoon	51,2%	35,2%	5,9%	3,8%	2,2%	1,5%	0,2%
Niet-westerse allochtoon	61,2%	14,8%	7,7%	13,4%	0,3%	3,3%	-0,8%
totaal	53,7%	33,2%	5,0%	3,0%	2,9%	1,4%	0,9%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: Het inkomen van ouderen van Nederlandse afkomst komt voor bijna 54% uit AOW en bijna 34% uit aanvullend pensioen.
 Zie Tabel C.4 in Bijlage C voor het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

Literatuur

- CBS (2015). Armoede en sociale uitsluiting 2015. CBS, Den Haag.
- CPB (2016). Onzekere wereld. Nederlandse economie stabiel. Centraal Economisch Plan 2016. CPB, Den Haag.
- CPB (2014). Koopkracht, een kwestie van kwartjes. CPB Policy Brief.
- Grift, van de M. (2009). Pensioenaanspraken vergrijzing. In: CBS, De Nederlandse Economie 2008.
- IBO (2013). Inkomen en vermogen van ouderen: analyse en beleidsopties. IBO Inkomens- en vermogenspositie en subsidiëring 65+’ers.
- ITS (2015). Koopkrachtontwikkeling postactieven. ITS, Nijmegen.
- Nibud (2017). Koopkrachtveranderingen voor 2017. Koopkrachtplaatjes voor 100 voorbeeldhuishoudens. Nibud, Utrecht.
- Soede (2012). Tevreden met pensioen. Veranderende inkomens en behoeften bij ouderen. Sociaal en Cultureel Planbureau. www.svb.nl

Bijlage A data en databewerkingen

De berekeningen zijn uitgevoerd op het Inkomens Panel Onderzoek (IPO), met inkomens uit 2014. Dit zijn de meest recente cijfers uit het IPO. Het IPO is een steekproef. De samenstelling van de huishoudens is geen exacte afspiegeling van de huishoudens in Nederland. Daarom zijn ophoogfactoren toegepast. Het IPO geeft na toepassing van ophoogfactoren de werkelijke situatie in Nederland weer. De ophoogfactoren zijn door het CBS zo opgesteld dat de aantallen van het IPO na ophoging aansluiten bij de Bevolkings- en Huishoudensstatistiek. Wanneer bijvoorbeeld alleenstaande vrouwen relatief weinig voorkomen in het IPO, dan krijgen zij een hogere ophoogfactor. Hun inkomen telt dan zwaarder mee, zodat de berekende inkomens representatief zijn voor Nederland.

De kenmerken van de hoofdkostwinner bepalen de huishoudkenmerken. Een huishouden waarvan de hoofdkostwinner 67 jaar oud is en de partner 73 jaar oud is, behoort in de analyses bijvoorbeeld tot de leeftijdscategorie 65-69 jaar. Bij paren is de hoofdkostwinner meestal de man.

Het databestand GBABURGERLIJKSTESTAATBUS 2014V1 is gebruikt om de burgerlijke staat van respondenten te achterhalen. Middels dit bestand is achterhaald of een respondent op peilmoment 31 december 2013 getrouwd, verweduwd of niet getrouwd/verweduwd is. Het IPO bevat deze informatie niet.

Het CBS past een aantal selecties toe op de inkomens uit het IPO alvorens hierover te publiceren. Dezelfde selecties zijn hier toegepast:

- Selectie op de hoofdkostwinner van het huishouden, zodat huishoudens niet dubbel meegeteld worden.
- De hoofdkostwinner is minimaal 65 jaar oud.
- De AOW-inkomsten zijn positief.⁴
- Huishoudens dienen een volledig jaarinkomen te hebben. Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner gedurende 2014 is gestorven vallen door deze selectie weg uit de analyse.
- Het huishoudinkomen dient bekend te zijn.
- Degenen die woonachtig zijn in instellingen, inrichtingen, tehuizen en overige meerpersoons-huishoudens zijn weggelaten uit de analyse.
- De huishoudens die afhankelijk zijn van studiefinanciering zijn verwijderd. Dit heeft beperkte gevolgen gezien de leeftijd van de kernpersonen.

⁴ De selecties op leeftijd en AOW-ontvangst worden niet standaard door het CBS toegepast. Hier zijn ze van belang om de doelgroep van AOW-ontvangers te selecteren.

Bijlage B overzicht van begrippen

Bruto huishoudinkomen

Het bruto huishoudinkomen is opgebouwd uit de volgende componenten:

- AOW-uitkering,
- Inkomen uit aanvullend pensioen,
- Het inkomen uit arbeid en onderneming – loon werknemer, loon ambtenaar, loon directeur-groootaandeelhouder, loon in natura, inkomen uit overige arbeid en inkomen uit eigen onderneming,
- Inkomen uit sociale voorzieningen – bijstandsuitkering (inclusief AIO-aanvulling), IOAW, IOAZ, BBZ, Toeslagen Wet, oorlogs- en verzetspensioen, vergoede ZVW-premie door uitkeringsinstantie, uitkering kinderbijslag, kindgebonden budget/kindertoeslag, uitkering studietoelage, huurtoeslag/subsidie, rijksbijdrage eigen woning en overige tegemoetkoming studiekosten,
- Inkomen uit vermogen – rente van banktegoeden, inkomsten uit obligaties, dividenden,
- Inkomen uit uitkeringen en inkomensoverdrachten – Werkloosheidsuitkering, wachtgelduitkering, Ziektewetuitkering, Arbeidsongeschiktheidsuitkering, uitkering particuliere verzekering, AWW-uitkering, ANW-uitkering,
- Inkomsten uit eigen woning – huurwaarde eigen woning (bepaald door het CBS aan de hand van de WOZ-waarde) min betaalde hypotheeklasten.

Het inkomen van alle leden van het huishouden telt mee voor het bruto huishoudinkomen. Werkgeverslasten zijn niet meegenomen. Zorgtoeslagen behoren volgens de definitie van het CBS niet bij het bruto-inkomen maar alleen bij het besteedbaar inkomen. Om die reden zijn zorgtoeslagen niet opgeteld bij het bruto huishoudinkomen.

Armoedegrens

De armoedegrens bedraagt € 1.020 netto per maand voor een alleenstaande zonder kind, en € 1.400 netto per maand voor een paar zonder kind in 2014 (CBS, 2015). Dit is net iets lager dan 100 procent AOW (€ 1.040 per maand voor een alleenstaande en € 1.435 voor een paar in 2014) en net iets hoger dan een bijstandsuitkering (€ 1.359 voor een paar in 2014). De armoedegrens wordt door het CBS berekend op basis van het bijstandsniveau van een alleenstaande in 1979, toen de koopkracht van een bijstandsuitkering op zijn hoogst was. Er is sprake van een laag inkomen als het inkomen omgerekend naar een inkomen van een alleenstaande, een lagere koopkracht vertegenwoordigt dan een bedrag van € 9.250 in prijzen van 2000. Om te bepalen of een huishouden een laag inkomen heeft, wordt het besteedbaar inkomen van een huishouden (exclusief gebonden uitkeringen zoals huursubsidie/huurtoeslag) omgerekend tot het gestandaardiseerde inkomen. Vervolgens wordt dit gestandaardiseerde inkomen (met het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie) herleid naar het prijspeil in 2000. Het resulterende gestandaardiseerde en gedefleerde inkomen is laag wanneer het minder is dan € 9.250.

Enkel AOW en enkel AOW plus € 5.000/€ 10.000/€ 15.000

Er zijn vrijwel geen huishoudens met alleen inkomen uit AOW. Bijvoorbeeld een huishouden met alleen AOW en een eigen woning heeft ook inkomsten uit eigen woning, een huishouden met alleen AOW in een huurhuis met huurtoeslag heeft ook inkomsten uit huurtoeslag, een huishouden

dat geen volledige AOW heeft opgebouwd en een aanvulling krijgt vanuit de bijstand heeft ook inkomsten uit sociale voorzieningen. De overige inkomsten van deze huishoudens zijn echter niet tastbaar (inkomen uit eigen woning, een theoretisch construct) of vloeien voort uit het feit dat de huishoudens een laag inkomen hebben waardoor zij recht hebben op aanvullingen (bijstand, toeslagen). Daarom zijn huishoudens die alleen inkomen hebben uit AOW en/of sociale voorzieningen (bijstand) en/of toeslagen (huurtoeslag) en/of eigen woning (bezit koopwoning met lage hypotheek) meegeteld als huishoudens die alleen van de AOW leven. Ook huishoudens die naast inkomsten uit AOW (en/of bijstand en/of toeslagen en/of eigen woning) nog maximaal € 1.000 per jaar aanvullend inkomen hebben zijn meegeteld, om voor eventuele meetfouten te corrigeren.

De uitkomsten enkel AOW plus € 5.000/€ 10.000/€ 15.000 zijn bepaald door te berekenen of de inkomsten bovenop de AOW (en/of bijstand en/of toeslagen en/of eigen woning) minder dan respectievelijk € 5.000/€ 10.000/€ 15.000 bedroegen.

Afkomst

Afkomst is bepaald aan de hand van de herkomstgroepering van de hoofdkostwinner. Volgens het CBS is een persoon van wie ten minste één van beide ouders in het buitenland geboren is allochtoon. De eerste en tweede generatie allochtonen zijn samengevoegd. Dit resulteert in drie groepen: Nederlands, westerse allochtoon en niet-westerse allochtoon. Onder westerse allochtonen vallen de personen met als herkomstgroepering een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan. Onder niet-westerse allochtonen vallen de personen met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en de overige landen in Azië of Turkije. Recente overheidspublicaties hanteren de terminologie 'mensen met een migratieachtergrond' in plaats van allochtoon.

Bijlage C Aanvullende tabellen

Tabel C.1 Bedragen verschillende inkomenscomponenten uitgesplitst naar leeftijd

Leeftijd	Totaal	AOW	aanvullend pensioen	arbeid & bijstand & onderneming	toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
65j-69j	€ 46.535	€ 14.512	€ 19.587	€ 8.441	€ 642	€ 2.505	€ 1.411	€ -562
70j-74j	€ 39.557	€ 16.576	€ 16.612	€ 3.260	€ 575	€ 2.065	€ 293	€ 175
75j-79j	€ 34.023	€ 16.350	€ 12.638	€ 1.776	€ 669	€ 1.802	€ 180	€ 608
80j-84j	€ 31.189	€ 15.819	€ 11.034	€ 1.182	€ 764	€ 1.327	€ 205	€ 858
85j-89j	€ 30.293	€ 15.306	€ 10.348	€ 1.045	€ 828	€ 1.860	€ 152	€ 755
90+j	€ 29.624	€ 14.889	€ 9.627	€ 1.586	€ 1.005	€ 1.497	€ 246	€ 773
Totaal	€ 38.295	€ 15.618	€ 15.179	€ 4.026	€ 678	€ 2.004	€ 590	€ 201

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
Toelichting: de tabel geeft het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

Tabel C.2 Huishoudinkomens uitgesplitst naar leeftijd in aantallen

Leeftijd	Aantal huishoudens:		Huishoudinkomen:			
		onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
65j-69j	595.252	26.036	37.942	85.411	159.111	227.508
70j-74j	454.464	22.138	33.481	99.624	181.303	246.971
75j-79j	367.048	15.656	38.628	112.097	191.904	241.847
80j-84j	282.724	8.912	34.339	105.177	166.345	200.458
85j-89j	158.050	5.107	20.656	60.641	93.503	113.678
90+j	73.499	2.284	11.461	31.321	45.758	53.432
Totaal	1.931.038	80.133	176.507	494.271	837.924	1.083.894

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.

Tabel C.3 Huishoudinkomens uitgesplitst naar afkomst in aantallen

Afkkomst	Aantal huishoudens:		Huishoudinkomen:			
		onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
Nederlands	1.683.341	42.370	134.749	409.805	713.948	931.553
Westerse allochtoon	184.200	12.121	17.730	46.762	77.939	102.357
Niet-westerse allochtoon	63.497	25.641	24.028	37.704	46.037	49.984
totaal	1.931.037	80.133	176.507	494.271	837.924	1.083.894

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.

Tabel C.4 Bedragen verschillende inkomenscomponenten uitgesplitst naar afkomst

Afkomst	Totaal	AOW	aanvullend pensioen	arbeid & onderneming	bijstand & toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
Nederlands	€ 38.719	€ 15.813	€ 15.468	€ 3.973	€ 565	€ 2.099	€ 564	€ 238
Westerse allochtoon	€ 38.205	€ 14.688	€ 15.998	€ 4.275	€ 847	€ 1.739	€ 598	€ 60
Niet-westerse allochtoon	€ 27.298	€ 13.130	€ 5.142	€ 4.700	€ 3.196	€ 260	€ 1.263	€ -395
totaal	€ 38.295	€ 15.618	€ 15.179	€ 4.026	€ 678	€ 2.004	€ 590	€ 201

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
Toelichting: de tabel geeft het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

Tabel C.5 Huishoudinkomens uitgesplitst naar huishoudsamenstelling in aantallen

Huishoudsamenstelling	Aantal huishoudens:	Huishoudinkomen:				
		onder armoedegrens	enkel AOW	AOW + €5.000	AOW + €10.000	AOW + €15.000
paar	978.735	27.381	32.989	120.313	274.060	402.506
alleenstaande man, verweduwd	113.915	2.636	7.879	27.688	49.319	67.184
alleenstaande man, niet gescheiden/verweduwd	78.786	5.333	9.725	23.730	41.204	51.752
alleenstaande man, gescheiden	74.927	5.809	10.888	24.166	38.396	46.801
alleenstaande vrouw, verweduwd	458.610	13.740	56.371	192.924	295.333	351.772
alleenstaande vrouw, niet gescheiden/verweduwd	92.382	16.520	18.008	34.170	49.084	59.729
alleenstaande vrouw, gescheiden	133.682	8.715	40.647	71.282	90.528	104.150
totaal	1.931.037	80.133	176.507	494.271	837.924	1.083.894

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.

Tabel C.6 Bedragen verschillende inkomenscomponenten uitgesplitst naar huishoudsamenstelling

Huishoudsamenstelling	Totaal	AOW	aanv. pensioen	arbeid & onderneming	bijstand & toeslagen	vermogen	uitkeringen	eigen woning
paar	€ 48.361	€ 17.754	€ 20.463	€ 6.114	€ 474	€ 2.828	€ 739	€ -12
alleenstaande man, verweduwd	€ 33.349	€ 13.659	€ 13.909	€ 2.495	€ 454	€ 1.887	€ 363	€ 582
alleenstaande man, niet gescheiden/verweduwd	€ 31.329	€ 12.776	€ 11.957	€ 2.734	€ 667	€ 2.351	€ 283	€ 560
alleenstaande man, gescheiden	€ 29.186	€ 12.809	€ 12.390	€ 2.585	€ 937	€ 409	€ 591	€ -535
alleenstaande vrouw, verweduwd	€ 27.022	€ 13.814	€ 8.614	€ 1.719	€ 868	€ 1.012	€ 370	€ 624
alleenstaande vrouw, niet gescheiden/verweduwd	€ 26.851	€ 12.523	€ 10.377	€ 955	€ 631	€ 1.390	€ 367	€ 607
alleenstaande vrouw, gescheiden	€ 24.606	€ 13.221	€ 6.870	€ 1.641	€ 1.610	€ 587	€ 779	€ -103
totaal	€ 38.295	€ 15.618	€ 15.179	€ 4.026	€ 678	€ 2.004	€ 590	€ 201

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van databestanden CBS.
 Toelichting: de tabel geeft het gemiddelde inkomen uit AOW, aanvullend pensioen etc.

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl